

Natalia Rzenno

Podstawy prawne decyzji w przedmiocie obywatelstwa polskiego : analiza prawnoporównawcza przepisów obowiązujących od II Rzeczypospolitej do współczesności

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 19, 329-343

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NATALIA RZENNO
(KRAKÓW)

Podstawy prawne decyzji w przedmiocie obywatelstwa polskiego. Analiza prawnoporównawcza przepisów obowiązujących od II Rzeczypospolitej do współczesności

1. Pojęcie obywatelstwa; 2. Podstawa prawna; 3. Obywatelstwo polskie; 3.1. Obywatelstwo polskie na gruncie ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego; 3.1.1. Obywatele polscy; 3.1.2. Nabycie obywatelstwa polskiego; 3.2. Obywatelstwo polskie na gruncie ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim; 3.2.1. Obywatelstwo polskie; 3.2.2. Nabycie obywatelstwa polskiego; 3.3. Obywatelstwo polskie na gruncie ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim; 3.3.1. Obywatele polscy; 4. Utrata obywatelstwa polskiego; 4.1. Utrata obywatelstwa polskiego na gruncie ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego; 4.2. Utrata obywatelstwa polskiego na gruncie ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim; 4.3. Utrata obywatelstwa polskiego w świetle ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym; 5. Wybrane przykłady decyzji w przedmiocie stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego przez daną osobę; 5.1. Decyzja Wojewody Małopolskiego o odmowie stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego z dnia 28 marca 2007 r., sygn. SO.II.5022-762-04; 5.2. Decyzja Wojewody Małopolskiego o odmowie stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego z dnia 28 marca 2007 r., sygn. SO.II.5022-761-04; 5.3. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. akt II OSK 746/10; 6. Podsumowanie.

Citizenship is a complex and multidimensional concept. It consists of legal, cultural, social and political elements, and provides citizens with defined rights and obligations, a sense of identity, and social bonds¹.

Orit Ichilov (1998)

1

W literaturze przedmiotu wielokrotnie podejmowano próby zdefiniowania pojęcia obywatelstwa. Wyartykułowanie w sposób jednoznaczny, jakie aspekty determinują stworzenie spójnej definicji obywatelstwa, która w pełni oddałaby charakter tego niezwykle istotnego pojęcia, będącego również przedmiotem regulacji prawnych w obowiązujących na przestrzeni lat porządkach prawnych, jest niezwykle

¹ O. Ichilov, *Citizenship and Citizenship Education in a Changing World*, London 1998, s. 11.

trudne. Walenty Ramus wyrażał pogląd, iż „pojęcie obywatelstwa należy w nauce prawa do pojęć spornych”, argumentując przy tym, że prawo pozytywne stanowi o zasadach nabywania, utraty, a także stwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego, jednakże nie określa jego istoty oraz nie definiuje go². Dlatego też, pojęcie obywatelstwa stało się przedmiotem badań wielu nauk prawa – W. Ramus wymienia tu szczególnie prawo państwowe i międzynarodowe, zaznaczając jednocześnie przy tym, iż od drugiej połowy XIX w. podejmowano próby stworzenia definicji obywatelstwa, gdyż właśnie wtedy owo pojęcie zaczęło pojawiać się w porządku prawnym wewnątrz państw, a także stało się przedmiotem regulacji umów międzynarodowych.

Profesor Orit Ichilov z Uniwersytetu w Tel Awiwie trafnie ujmuje istotę tego pojęcia. W przekładzie na język polski przedmiotowa definicja, która otworzyła niniejsze opracowanie, brzmi następująco: „Obywatelstwo jest pojęciem złożonym i wielowymiarowym. Składa się z elementów prawnych, kulturowych, społecznych oraz politycznych i nadaje obywatelom zdefiniowane prawa i obowiązki, poczucie tożsamości oraz więzy społeczne³”. Tak ukształtowana definicja pojęcia obywatelstwa w pełni oddaje jego charakterystykę, zwracając przy tym szczególną uwagę na jego wieloaspektowość. Nie sposób nie zauważyć, iż jest to definicja uniwersalna, zachowująca jednakże pewną hierarchię. O. Ichilov słusznie wskazała na pierwszym miejscu aspekt prawny, gdyż to właśnie obowiązujący porządek prawny determinuje nakładanie na obywateli określonych praw oraz obowiązków, wynikających z posiadania obywatelstwa konkretnego państwa. Pozostałe wymienione elementy, takie jak względy kulturalne, społeczne, polityczne, poczucie tożsamości oraz więzy społeczne, nie wymagają w mojej ocenie szerszego komentarza, gdyż w niniejszym artykule zostanie omówiony przede wszystkim aspekt prawny pojęcia obywatelstwa. Jednakże należy podkreślić, iż wskazane powyżej elementy składające się na definicję pojęcia obywatelstwa mają jednakową wartość, gdyż określają swoisty rodzaj więzi łączącej obywatela z państwem. Omawiając pojęcie obywatelstwa, należy zaakcentować wkład rodzimej nauki prawa w tworzenie jego definicji. Wacław Komarnicki, pisząc o obywatelstwie, definiował je jako przynależność *stricte* państwową⁴, natomiast Ludwik Ehrlich w swojej rozprawie *Prawo międzynarodowe* wskazywał, iż zarówno w historii Polski, jak i w innych państwach oddzielano prawne pojęcie obywatelstwa od narodowości, ale jednocześnie zauważa, iż w pewnych krajach różnica ta jest zatarta, odzwierciedlając to na

² W. Ramus, *Instytucje prawa o obywatelstwie polskim*, Warszawa 1980, s. 9.

³ O. Ichilov, *op. cit.* [tłum. N.R.].

⁴ W. Komarnicki, *Polskie prawo polityczne*, Warszawa 1922, s. 517.

przykładach znaczenia obywatelstwa w danym języku, np. angielskie *nationality* oznacza zarówno obywatelstwo, jak i narodowość⁵.

Niniejsze opracowanie ma przede wszystkim na celu ukazanie, iż okoliczność posiadania obywatelstwa polskiego przed daną osobę w przeszłości ma bezpośrednie przełożenie na toczące się współcześnie postępowanie w przedmiocie potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego. Z uwagi na fakt, iż w ostatnich latach utrzymuje się tendencja do składania wniosków o stwierdzenie nabycia spadku przez osoby, które nie są obywatelami polskimi, a co do ich wstępnych istniało domniemanie posiadania obywatelstwa polskiego, niezbędne jest przeprowadzenie postępowania przez wojewodę właściwego ze względu na miejsce zamieszkania lub ostatnie miejsce zamieszkania osoby, co do której składany jest wniosek, w przedmiocie, czy dana osoba rzeczywiście była obywatelem polskim, a jeżeli tak, to czy nie utraciła przedmiotowego obywatelstwa na skutek różnych okoliczności określonych w ówczesnych przepisach. Wnioskodawca, zwracając się do wojewody ze stosownym wnioskiem o wydanie decyzji w przedmiocie stwierdzenia potwierdzenia bądź też odmowy potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego, czyni to zgodnie z dyspozycją przepisu art. 1108 §1 Kodeksu postępowania cywilnego, który stanowi, że do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim lub miał miejsce zamieszkania bądź miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej⁶.

2

W obowiązującym porządku prawnym decyzję w przedmiocie potwierdzenia bądź odmowy potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego wydaje wojewoda – jest to decyzja deklaratoryjna, a więc potwierdzająca dany stan prawny. Wedle *de lege lata*, tj. art. 2 ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, obywatelami polskimi są osoby, które posiadają obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów. Dlatego też organ administracji, w tym przypadku wspomniany wojewoda, rozstrzygając w przedmiocie wniosku, winien brać pod uwagę nie tylko przepisy prawa na gruncie obowiązującego porządku prawnego, ale także zbadać uprzednio obowiązujące przepisy, w tym również te, na podstawie których jest wykazywane, czy dana osoba nabyła obywatelstwo polskie lub je utraciła. Badając stan sprawy, organ, zgodnie z przepisem art. 75 §1 Kodeksu

⁵ L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958, s. 595.

⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296, z późn. zm.).

postępowania administracyjnego⁷, jako dowód dopuszcza wszystko to, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem. W szczególności za taki dowód uważa się dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych, a także oględziny. Zważając na powyższe, należy stwierdzić, iż organ administracji badający daną sprawę bierze pod uwagę następujące akty prawne:

- 1) Ustawę z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. nr 7, poz. 44);
- 2) Ustawę z dnia 26 września 1922 r. o uregulowaniu prawa wyboru obywatelstwa polskiego przez obywateli b. cesarstwa austriackiego lub b. królestwa węgierskiego i prawa wyboru obywatelstwa obcego przez b. obywateli tych państw, posiadających obywatelstwo polskie (Dz.U. nr 88, poz. 791);
- 3) Ustawę z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej (Dz.U. nr 161, poz. 609);
- 4) Ustawę z dnia 31 marca 1938 r. o pozbawieniu obywatelstwa (Dz.U. nr 22, poz. 191);
- 5) Ustawę z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. nr 25, poz. 220);
- 6) Ustawę z dnia 28 kwietnia 1946 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze Ziem Odzyskanych (Dz.U. nr 15, poz. 106);
- 7) Ustawę z dnia 4 lutego 1950 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U., nr 6, poz. 46);
- 8) Ustawę z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. nr 4, poz. 25);
- 9) Ustawę z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2000 r., nr 28, poz. 353 z późn. zm.);
- 10) Ustawę z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2012 r., poz. 161 z późn. zm.);
- 11) Dekret z dnia 13 września 1946 r. o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego osób narodowości niemieckiej (Dz.U. nr 55, poz. 310);
- 12) Dekret z dnia 22 października 1947 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze b. Wolnego Miasta Gdańska (Dz.U. nr 65, poz. 378);
- 13) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 11 czerwca 1921 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych i Ministrem Skarbu w przedmiocie nabycia i utraty obywatelstwa polskiego na zasadzie art. VI traktatu pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, podpisanego w Rydze dnia 18 marca 1921 r. (Dz.U. nr 59, poz. 375);

⁷ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2013 r., poz. 267, z późn. zm.).

- 14) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra b. Dzielnicy Pruskiej w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych i Ministrem Skarbu zmieniające częściowo rozporządzenie ministerialne⁸ z dnia 13 lipca 1920 r. w przedmiocie nabycia i utraty obywatelstwa polskiego w myśl art. 91 traktatu między Mocarstwami Sprzymierzonymi i Skojarzonymi⁹, podpisanego w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1920 r., nr 92, poz. 615);
- 15) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 lutego 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych w sprawie nabycia i utraty obywatelstwa polskiego na skutek opcji w myśl Traktatu Pokoju między Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi i Austrią¹⁰, podpisanego w St.-Germain-en-Laye dnia 10 września 1919 r. (Dz.U. z 1925 r., nr 17, poz. 118);
- 16) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 1947 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Bezpieczeństwa Publicznego, Administracji Publicznej, Ziem Odzyskanych, Spraw Zagranicznych i Skarbu – o postępowaniu w sprawach o wyłączenie ze społeczeństwa polskiego osób narodowości niemieckiej (Dz.U. nr 34, poz. 163).

3

3.1

3.1.1. Na gruncie przepisu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, który stanowił, iż z chwilą ogłoszenia ww. ustawy

prawo obywatelstwa polskiego służyło każdej osobie bez różnicy płci, wieku wyznania, narodowości, która była osiedlona na obszarze Państwa Polskiego, o ile jej nie służyło obywatelstwo innego państwa. Za osiedlonego w Państwie Polskim w znaczeniu przedmiotowej ustawy była uważana osoba, która została zapisana lub miała prawo być zapisana do ksiąg stałej ludności b. Królestwa Polskiego, a także posiadała prawo swojszczyzny w jednej z gmin na obszarze Państwa Polskiego, stanowiącym poprzednio część składową Państwa Austrjackiego lub Węgierskiego. Za osiedlonego w Państwie Polskiem była uważana również osoba, która miała już przed 1-ym stycznia 1908 roku z tytułu obywatelstwa niemieckiego stałe miejsce zamieszkania na obszarze Państwa Polskiego, stanowiącym poprzednio część składową Państwa Pruskiego, a także była zapisana do gminy miejskiej lub wiejskiej, albo do jednej z organizacji stanowych na ziemiach b. Cesarstwa Rosyjskiego, jakie wchodzą w skład Państwa Polskiego.

⁸ Pisownia zmodernizowana.

⁹ Pisownia zmodernizowana.

¹⁰ Pisownia zmodernizowana.

Ponadto, zgodnie z dyspozycją przedmiotowego artykułu prawo obywatelstwa polskiego przysługiwało osobie, „która urodziła się na obszarze Państwa Polskiego, o ile nie służyło jej obywatelstwo innego Państwa, a także osobie, której na mocy traktatów międzynarodowych obywatelstwo polskie przysługuje”¹¹.

3.1.2. Warto również przytoczyć przepis art. 3 cytowanej ustawy, który stanowi, iż

obywatele państw innych pochodzenia polskiego oraz ich potomkowie uznawani byli za obywateli Państwa Polskiego, skoro po powrocie do Polskiego Państwa w urządzie administracyjnym miejsca swego zamieszkania złożyli dowody pochodzenia polskiego wraz z oświadczeniem, że chcą być obywatelami polskimi i zrzekają się obywatelstwa innego państwa.

Należy zwrócić uwagę, iż taka konstrukcja nabywania obywatelstwa polskiego wynikała ze szczególnych okoliczności historycznych ówczesnej Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż po zakończeniu w 1918 r. działań wojennych, które wymusiły zmianę granic w Europie, nastąpiła konieczność ustalenia regulacji prawnych odnoszących się do kwestii obywatelstwa osób zamieszkujących tereny, które niegdyś leżały w granicach polskich. Omawiana ustawa jako pierwsza w dziejach Polski uregulowała aspekt obywatelstwa. Jakub Pokoj w swoim opracowaniu odnoszącym się do kwestii regulacji prawnej obywatelstwa polskiego w pierwszych latach II RP, zawężając przedmiotowy okres do lat 1918–1926, słusznie zauważył, iż Polska po 123 latach stała się przed wieloma problemami natury prawnej, w tym również potrzebą rozwiązania kwestii obywatelstwa. Wskazał przy tym, iż powstała Rzeczpospolita Polska stanowiła swoistą mieszaninę terytoriów, które do tej pory należały do innych państw, przy czym obszar ten zamieszkiwany był w niemal trzeciej części przez osoby, które nie identyfikowały się etnicznie z narodem polskim¹².

Dlatego też przedmiotowa ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego uregulowała co do zasady kwestie nabywania obywatelstwa polskiego. Dla pełnego zobrazowania zostanie to przedstawione w ujęciu tabelarycznym.

¹¹ Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. nr 7, poz. 44).

¹² J. Pokoj, *Regulacja prawna obywatelstwa polskiego w pierwszych latach II RP (1918–1926)*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2014, nr 4 (17), s. 24, <http://www.tbsp.wpia.uj.edu.pl/documents/4137545/1b29f47a-07c3-408f-b29e-8d7e39e61c23> [dostęp: 10.11.2016].

Tabela 1. Nabywanie obywatelstwa polskiego na podstawie ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego

Obywatelstwo polskie nabywa się przez:		
1	urodzenie	„Dzieci ślubne nabywają obywatelstwo ojca, natomiast dzieci nieślubne – obywatelstwo matki. Dzieci rodziców niewiadomych, urodzone bądź też znalezione na obszarze Państwa Polskiego, uważane będą za obywateli polskich, o ile nie wykaże się ich inne obywatelstwo”;
2	uprawnienie, uznanie lub przysposobienie	„Dziecko liczące nie więcej niż 18 lat nabywa obywatelstwo ojca lub matki, względnie innej osoby, uznającej lub przysposabiającej”;
3	zamążpójście	„Nabycie obywatelstwa polskiego przez cudzoziemkę poślubiającą obywatela polskiego”; ciekawym aspektem jest okoliczność, iż zgodnie z dyspozycją przepisu art. 10 cytowanej ustawy „obywatelka Polski, która przez zamążpójście za cudzoziemca utraciła obywatelstwo polskie, może je odzyskać, jeżeli po ustaniu tego małżeństwa i osiedleniu się w Polsce złoży odpowiednie oświadczenie w urzędzie administracyjnym miejsca swego zamieszkania”;
4	nadanie	„Nadanie obywatelstwa może nastąpić, gdy osoba pragnąca je uzyskać wykaże, iż: 1) prowadziła nieposzlakowany tryb życia, 2) stale przebywała od 10 lat w granicach Państwa Polskiego, 3) posiadała środki na utrzymanie lub zarobkowania dla siebie i swojej rodziny, 4) posiadała znajomość języka polskiego”;
5	„przez przyjęcie urzędu publicznego lub przyjęcie do służby wojskowej w Państwie Polskim, o ile nie uczyniono przeciwnego zastrzeżenia”*	W. Ramus wskazuje, iż „zarówno przyjęcie urzędu publicznego, jak i wstąpienie do służby wojskowej w państwie obcym przez obywatela polskiego mogło kolidować z jego obowiązkami wobec Państwa Polskiego”**.

* Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego...

** W. Ramus, *Prawo o obywatelstwie polskim*, Warszawa 1968, s. 78.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. z 1920 r., nr 7, poz. 44).

Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego przewidywała również sytuacje wyjątkowe, w których w sposób szczególny traktowano kwestię nadania obywatelstwa polskiego osobom, co do których nie zachodziłyby przesłanki wymienione w art. 8 przedmiotowej ustawy (w tabeli 1 oznaczone nu-

merem 4). Dotyczyło to zwłaszcza byłego obszaru Cesarstwa Rosyjskiego, który wszedł w skład Państwa Polskiego. W żadnym wypadku nie można było nadać obywatelstwa polskiego osobom ukaranym przez polskie sądy ograniczeniem praw w czasie trwania tego ograniczenia ani osobom w stanie upadłości¹³.

3.2

3.2.1. Na gruncie ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim obywatelami polskimi były osoby, które posiadały obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów, tj. na podstawie ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego. Ponadto za obywateli polskich uważało się również osoby, które przybyły do Polski Ludowej jako repatrianci, a także te, które uzyskały stwierdzenie narodowości polskiej na podstawie następujących aktów prawnych:

- 1) Ustawy z dnia 28 kwietnia 1946 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze Ziem Odzyskanych (Dz.U. nr 15, poz. 106);
- 2) Dekretu z dnia 22 października 1947 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze b. Wolnego Miasta Gdańska (Dz.U. nr 65, poz. 378);
- 3) Przepisów, które obowiązywały poprzednio w tym przedmiocie¹⁴.

Jednocześnie art. 3 ustawy wskazuje, iż za obywateli polskich mogą być uznane osoby, które nie spełniały wyżej wymienionych przesłanek, ale zamieszkiwały w Polsce co najmniej od 9 maja 1945 r., chyba że przybyły na teren Polski jako cudzoziemcy określonej przynależności państwowej i jako tacy byli traktowani. Ustawodawca w przepisie art. 4 uregulował również kwestię osób, które nie były obywatelami polskimi. Jednoznacznie stwierdzono, iż obywatelem polskim nie była osoba, która w dniu 31 sierpnia 1939 r. miała obywatelstwo polskie, jednak na stałe mieszkała poza granicami Polski i równocześnie spełniała jedną z następujących przesłanek:

- 1) zgodnie z umową międzynarodową, na skutek zmian granic Państwa Polskiego stała się obywatelem innego państwa,
- 2) była narodowości rosyjskiej, białoruskiej, ukraińskiej, litewskiej, łotewskiej lub estońskiej,
- 3) była narodowości niemieckiej, chyba że małżonek tej osoby ma obywatelstwo polskie i zamieszkiwał w Polsce.

¹³ Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego...

¹⁴ Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. nr 4, poz. 25).

Należy zauważyć, z jaką kategorycznością ówczesny ustawodawca podchodził do kwestii wskazanych narodowości, wymieniając je wszystkie enumeratywnie, a w szczególny sposób zaakcentował narodowość niemiecką, czyniąc to w osobnym punkcie omawianej podstawy prawnej.

W kontekście omawianej wcześniej ustawy z 1920 r. trzeba wskazać, iż ustawodawca w ustawie z 1951 r. był bardziej liberalny jeżeli chodzi o aspekt zawarcia związku małżeńskiego, gdyż na gruncie art. 5 ustawy z 8 stycznia 1951 r. okoliczność małżeństwa z osobą, która nie była obywatelem polskim, nie powodowała zmian w obywatelstwie małżonków.

3.2.2. Nabycie obywatelstwa polskiego przez dziecko następuje, gdy oboje rodzice są obywatelami polskimi albo jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznane lub jego obywatelstwo jest nieokreślone.

3.3

3.3.1. Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim w dyspozycji przepisu art. 1 jednoznacznie wskazywała, iż obywatelami polskimi były osoby, które posiadały obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów.

4

4.1. Utrata obywatelstwa polskiego zgodnie z art. 11 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego następowała poprzez „nabycie obcego obywatelstwa oraz przyjęcie urzędu publicznego lub wstąpienie do służby wojskowej w państwie obcym bez zgody Rządu Polskiego”. Jednocześnie w przedmiotowej podstawie prawnej zostało wskazane, iż osoby, które są obowiązane do czynnej służby wojskowej, mogą nabyć obywatelstwo obce, po uzyskaniu zezwolenia od Ministra Spraw Wojskowych. W przeciwnym wypadku wobec Państwa Polskiego nie przestaną być uważane za obywateli polskich¹⁵. Należy również zważyć na okoliczność, iż ustawodawca w bardzo rygorystyczny sposób uregulował w przepisie art. 13 cytowanej ustawy utratę obywatelstwa polskiego przez mężczyznę, gdyż rozciąga się ona również, o ile inaczej nie zastrzega postanowienie Ministra Spraw Wewnętrznych, na żonę tracącego obywatelstwo i na jego dzieci do 18. roku życia. Obywatelstwo polskie traciła również kobieta, która wychodziła za mąż za cudzoziemca.

¹⁵ Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego...

4.2. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim obywatel polski mógł nabyć obywatelstwo innego państwa za zgodą władzy polskiej w przedmiocie zmiany obywatelstwa. Ważną konsekwencją zmiany obywatelstwa w przypadku rodziców, których dzieci pozostają pod ich władzą rodzicielską, jest to, iż zmiana obywatelstwa przez rodziców rozciąga się również na nie. Jednakże z przepisu art. 11 ust. 4 przywoływanej ustawy wynikało, iż zezwolenie na zmianę obywatelstwa rozciągało się na dziecko powyżej 13. roku życia jedynie za wyrażoną przez niego zgodą. Oczywiście nabycie obywatelstwa innego państwa skutkowało utratą obywatelstwa polskiego¹⁶. Natomiast w art. 12 ust. 1 ustawodawca wymienił okoliczności, w których obywatel polski przebywający za granicą mógł zostać pozbawiony obywatelstwa polskiego. Następowo to, jeśli:

- 1) naruszył obowiązek wierności wobec Państwa Polskiego,
- 2) działał na szkodę żywotnych interesów Polski Ludowej,
- 3) nielegalnie opuścił obszar Państwa Polskiego po dniu 9 maja 1945 r.,
- 4) odmówił powrotu do kraju na wezwanie właściwej władzy,
- 5) uchylał się od wykonania obowiązku wojskowego,
- 6) został skazany za granicą za zbrodnię wspólną lub jest recydywistą.

Na podstawie ust. 2 przywołanej powyżej podstawy prawnej pozbawienie obywatelstwa można było rozciągnąć na zamieszkałe za granicą dzieci osoby pozbawionej obywatelstwa (tylko w przypadku jeżeli nie ukończyły lat 13).

4.3. Ciekawą konstrukcją prawną, której nie sposób pominąć, był przepis art. 115 ust. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym, w którym ustawodawca określił, iż obywatel polski, podlegający obowiązkowi wojskowemu z mocy niniejszej ustawy lub przepisu szczególnego, tracił obywatelstwo polskie, jeżeli przyjmował obowiązki w wojsku obcym lub obcej organizacji bez zgody polskiej władzy¹⁷.

5

5.1. Żona zmarłego L.T. zwróciła się do wojewody małopolskiego z wnioskiem o stwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego przez L.T. Przedmiotowy wniosek stał się niezbędnym do prawidłowego przeprowadzenia postępowania spadkowego.

Z treści wniosku wynikało, iż L.T. urodził się 5 stycznia 1922 r. jako syn obywateli polskich. Przed opuszczeniem Polski L.T. legitymował się polskim dowodem

¹⁶ Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim...

¹⁷ Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. nr 25, poz. 220).

osobistym, w którym jako adres zamieszkania wskazano Kraków. Jednocześnie zostało wspomniane, iż Pan L.T. nie ubiegał się o zezwolenie na zmianę obywatelstwa polskiego na obce, a także nie odbywał służby w wojsku obcym. Do wniosku zostały załączone następujące dokumenty:

- 1) kopia odpisu skróconego aktu urodzenia L.T.,
- 2) kopia odpisu skróconego aktu małżeństwa rodziców Wymienionego,
- 3) kopia poświadczenia obywatelstwa polskiego z dnia 20 listopada 1945 r. na nazwisko Wymienionego wydana przez Zarząd Miejski w m.st. Krakowie, Wydział dla Spraw Administracyjnych i Przemysłowych,
- 4) kopia zaświadczenia wydanego przez Rejonową Komisję Uzupełnień z dnia 12 października 1945 r. na okoliczność, iż Wymieniony był zarejestrowany w wojsku polskim jako poborowy,
- 5) kopia izraelskiego aktu małżeństwa na nazwiska L.T. oraz P.T. wraz z tłumaczeniem na język polski,
- 6) kopia zaświadczenia o dokonanej 15 listopada 1957 r. w Izraelu zmianie imienia Wymienionego wraz z tłumaczeniem na język polski¹⁸,
- 7) kopia certyfikatu nabycia przez Pana L.T. obywatelstwa USA wraz z tłumaczeniem na język polski (obywatelstwo amerykańskie nabył w listopadzie 1963 r.),
- 8) kopia aktu zgonu Wymienionego wydana przez Urząd Stanu Cywilnego Miasta Nowego Jorku wraz z tłumaczeniem na język polski.

We wskazanym wniosku znalazł się również życiorys L.T., który od urodzenia wraz z rodzicami i dwiema młodszymi siostrami mieszkał w Krakowie. Po wybuchu II wojny światowej przebywał wraz ze swoją rodziną w getcie krakowskim, skąd został przeniesiony wraz ze matką i rodzeństwem do obozu pracy w Płaszowie. Następnie w 1943 r. L.T. znalazł się w obozie pracy Mauthausen-Gusen. W 1945 r., po wyzwoleniu obozu, powrócił do Krakowa w poszukiwaniu członków swojej rodziny, niestety nie udało się mu nikogo znaleźć. W tym samym roku wyjechał do Włoch, z zamiarem dalszej podróży do Izraela. Został jednak internowany na Cyprze, gdzie przebywał przez około półtora roku. Pod koniec 1946 r. przyjechał do Izraela; tam pracował jako kierownik zaopatrzenia na statku pasażerskim. W lutym 1953 r. zawarł w Hajfie związek małżeński z P.T. W roku 1958 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, osiadł w Nowym Jorku i podjął pracę księgowego. Pięć lat później, tj. w 1963 r., otrzymał obywatelstwo amerykańskie. Zmarł w listopadzie 2002 r. w Nowym Jorku.

¹⁸ Zmiana imienia i nazwiska były nagminną praktyką po przyjeździe do Izraela, dlatego też wymagane jest wystawienie przez izraelskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych świadectwa urzędowej zmiany imienia i nazwiska wraz z *apostille*. Świadectwo takie jest wymagane nawet w przypadku zmiany pisowni imienia i nazwiska przy transkrybowaniu imion i nazwisk polskich na izraelskie.

W toku prowadzonego postępowania ustalono, iż L.T., urodzony w Krakowie, nabył obywatelstwo polskie na podstawie przepisu art. 4 w związku z art. 5 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, oraz stwierdzono, iż aż do czasu wyjazdu z Polski w 1945 r. był obywatelem polskim. Jednakże w treści certyfikatu nabycia obywatelstwa amerykańskiego figurowała informacja wskazująca na okoliczność, iż L.T. uprzednio posługiwał się obywatelstwem izraelskim. Świadczyłoby to o tym, iż do 1963 r. L.T. był obywatelem Izraela. Zważywszy na powyższe, organ wydający decyzję wziął pod uwagę treść art. 11 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, który reguluje utratę obywatelstwa polskiego, oraz okres pobytu L.T. w Izraelu, tj. lata 1946–1958. W przedmiotowej sprawie zasadnicze znaczenie miało rozstrzygnięcie, czy L.T. nabył obywatelstwo Państwa Izrael oraz czy do dnia 19 stycznia 1951 r. odbywał służbę w wojsku izraelskim¹⁹. Wnioskodawca złożył jedynie informację, iż Pan L.T. nie odbywał służby w wojsku obcym, jednakże nie zostały przedłożone jakiegokolwiek dokumenty, które miałyby to uwiarygodnić. Dlatego też, z uwagi na brak przedłożenia wymienionych powyżej dokumentów potwierdzających fakt nieprzerwanego posiadania obywatelstwa polskiego przez L.T. do czasu jego śmierci w listopadzie 2002 r., organ wydał w dniu 28 marca 2007 r. decyzję, w której odmówił stwierdzenia posiadania przez L.T. obywatelstwa polskiego.

5.2. Pan E.T., urodzony 23 sierpnia 1895 r. w Krakowie jako syn obywateli polskich, nabył polskie obywatelstwo na mocy przepisu art. 2 ust. 1 pkt b ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego poprzez posiadanie prawa swojszczyzny (tj. prawa przynależności do gminy) w jednej z gmin znajdujących się na terenie Państwa Polskiego. Warto wspomnieć, iż Grzegorz Kądziaławski wskazuje, iż „przyznanie prawa swojszczyzny w danej gminie nie było równoznaczne z przyznaniem jej obywatelstwa”. Obywatelstwem mogła poszczycić się jedynie osoba, której gmina miasta nadała takie prawo. Zaznaczyć należy również, iż osoba, która utraciła obywatelstwo, tym samym traciła także prawo swojszczyzny²⁰.

25 czerwca 1922 r. E.T. zawarł związek małżeński z L.S., z którą miał później trójkę dzieci. Na skutek działań wojennych żona E.T. zmarła w Krakowie 2 lipca 1942 r. Wnioskodawca nie był w stanie ustalić dokładnej daty wyjazdu z Polski Wymienionego do Izraela, gdzie nabył on obywatelstwo Państwa Izrael 5 listopada 1950 r., co miało zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy, gdyż na podstawie przepisów ustawy z dnia 4 lutego 1950 r. o powszechnym

¹⁹ 19 stycznia 1951 r. weszła w życie ustawa o obywatelstwie polskim, w miejsce obowiązującej wcześniej ustawy z 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego.

²⁰ G. Kądziaławski, *Prawo swojszczyzny (Heimathrecht) jako wyraz przynależności do gminy*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2014, t. XVII, s. 175–176.

obowiązku wojskowym, powszechnemu obowiązkowi wojskowemu podlegali mężczyźni w wieku od 18. do 50. roku życia. Organ słusznie zauważył, iż Wymieniony w momencie nabywania obywatelstwa Państwa Izrael miał ukończone 55 lat, a tym samym z uwagi na wspomnianą już regulację nie podlegał obowiązkowi służby wojskowej. Dlatego też organ wydał decyzję, iż zmarły 6 kwietnia 1956 r. w Hajfie E.T. utracił obywatelstwo polskie, jako osoba, która nie była już objęta powszechnym obowiązkiem służby wojskowej.

5.3. Wnioskodawca D.M., posiadający w chwili obecnej obywatelstwo izraelskie, urodzony 31 maja 1947 r. w Izraelu jako syn obywatela polskiego, nabył z mocy prawa obywatelstwo polskie, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego. Ojciec Wnioskodawcy po powstaniu Państwa Izrael nabył w dniu 15 maja 1948 r. obywatelstwo izraelskie, zmieniając przy tym swoje imię na hebrajskie. W toku niniejszej sprawy okazało się, że ojciec D.M. został zarejestrowany w siłach rezerwowych armii izraelskiej w okresie od 13 sierpnia 1950 do 27 lutego 1955 roku, co wynikało z przedłożonego zaświadczenia wydanego przez odpowiedni urząd wojskowy Izraela (datowanego na 26 grudnia 2006 r.). Zdarzenie to, w ocenie organu prowadzącego postępowanie o stwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego, skutkowało na mocy art. 11 pkt 2 ustawy o obywatelstwie Państwa Polskiego utartą z mocy prawa obywatelstwa polskiego przez Y.M., a tym samym obywatelstwo polskie utracił w tej samej dacie Wnioskodawca, jako małoletni syn Y.M. Utrata obywatelstwa polskiego przez D.M. nastąpiła zgodnie z dyspozycją przepisu art. 13 ww. ustawy, którego skutek rozciągnął się również na żonę oraz dzieci do lat 18²¹.

Omawiany przypadek stał się przedmiotem skargi kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego, który w uzasadnieniu wyroku z dnia 23 marca 2011 r. wydanego do sprawy o sygnaturze akt II OSK 746/10 stwierdził, iż „poprzez prawidłowe rozumienie sformułowania «wstąpienia do służby wojskowej», zawartego w art. 11 pkt 2 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 roku o obywatelstwie Państwa Polskiego należy uznać, iż każde wstąpienie do służby wojskowej w państwie obcym, w tym również do służby rezerwowej, które nie zostało objęte zgodą właściwego organu, powodowało na mocy przywoływanego przepisu utratę z mocy prawa obywatelstwa polskiego”²². Sąd wskazał również na okoliczność, iż w rozumieniu art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1950 r. o powszechnym obowiązku wojskowym wykonywanie powszechnego obowiązku wojskowego związane było z odbywa-

²¹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. akt II OSK 746/10.

²² *Ibidem*.

niem zasadniczej służby wojskowej bądź służby wojskowej w rezerwie. Taki pogląd w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego nie jest odosobniony i znajduje odzwierciedlenie w wydawanych dotychczas wyrokach, tj. wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 września 2010 r., sygn. akt II OSK 1653/09, wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 czerwca 2010 r., sygn. akt II OSK 786/09, wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 23 kwietnia 2010 r., sygn. akt II OSK 393/09, wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 lutego 2009 r., sygn. akt II OSK 246/08, i in.²³.

6

W niniejszym opracowaniu w sposób celowy zostały omówione i podkreślone wybrane ustawy, gdyż to one tak naprawdę determinują stwierdzenie, czy w przypadku danej osoby mogą zachodzić przesłanki uzasadniające potwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego.

Zarówno obowiązująca w obecnym porządku prawnym ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, jak i obowiązująca uprzednio ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim, odpowiednio w art. 2 oraz art. 1, wskazywały, iż za obywateli polskich uważane są osoby, które nabyły obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów. Oznacza to, iż osoby, które uzyskały obywatelstwo polskie na podstawie wcześniej obowiązujących przepisów, nie tracą go nawet w przypadku wprowadzenia w nowej ustawie uregulowań prawnych, które byłyby odmienne od tych, na podstawie których osoby te uzyskały obywatelstwo. Niniejsze opracowanie miało przede wszystkim na celu ukazanie, w jak dużym stopniu przepisy obowiązujące w przeszłości wpływają na przebieg współczesnych postępowań czy to administracyjnych, czy cywilnych, które dążą do ustalenia, czy dana osoba rzeczywiście posiada obywatelstwo polskie.

Dokonując analizy w przedmiocie potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego, nie sposób nie wspomnieć o zaleceniu wystosowanym do wojewodów przez ministra spraw wewnętrznych i administracji Grzegorza Schetynę w 2008 r., tuż przed 40. rocznicą Marca'68, w którym to znalazła się instrukcja, aby każdy obywatel Polski, który wyemigrował w latach 1968–1972 do Izraela, otrzymał potwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego. Wystosowany przez ministra list był więc potwierdzeniem tego, iż osoby, które wyemigrowały do Izraela na skutek wydarzeń Marca'68, nie straciły polskiego obywatelstwa. Grzegorz Schetyński podkreślił, iż to właśnie państwo komunistyczne poprzez swoje działania wymusiło na swoich obywatelach opuszczenie kraju, co nie może być podstawą wydawania

²³ *Ibidem.*

decyzji administracyjnych we współczesnych realiach. Szacuje się, iż we wskazanym powyżej okresie Polskę opuściło 13 tys. osób, w tym do Izraela udało się ok. 3,5 tys.²⁴. Zaznaczam przy tym, iż na gruncie obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej ustawodawstwa, obywatelstwa polskiego nie można przywrócić, obywatelstwo polskie nadaje Prezydent na wniosek zainteresowanej osoby. Dlatego tak ważna jest decyzja wydawana przez wojewodę, w której stwierdza on posiadanie obywatelstwa polskiego.

Wydawać by się mogło, że przepisy nieobowiązujących ustaw z punktu widzenia współczesnego obywatela są archaiczne. Jednak z całą pewnością należy stwierdzić, że ich zapisy w dalszym ciągu wpływają na postępowania, które są prowadzone obecnie – co zostało wskazane w omawianych kazusach. Dla wielu ludzi uzyskanie decyzji administracyjnej poświadczającej ich obywatelstwo polskie jest powrotem do korzeni, dowodem na to, iż istnieje sprawiedliwość historyczna.

²⁴ E. Siedlecka, *Marcowi emigranci Polakami. W stu procentach*, „Gazeta Wyborcza” 2009, nr 61, s. 6.